

19/10/2020

«Από τον Ευγένιο Βούλγαρη έως τον Άγιο Κοσμά τον Αιτωλό»

/ [Ενορίες](#)

Ομιλία του κ. Γεώργιου Καραμπελιά, Συγγραφέα - Εκδότη του περιοδικού «ΑΡΔΗΝ», με θέμα «Από τον Ευγένιο Βούλγαρη έως τον Άγιο Κοσμά τον Αιτωλό: Ο εκπαιδευτικός ρόλος της Ορθοδοξίας κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας», πραγματοποιήθηκε την Κυριακή 18 Οκτωβρίου, στο Πνευματικό Κέντρο του Ιερού Ναού Ευαγγελιστρίας Πειραιώς, στο πλαίσιο του προγράμματος «ΕΝΟΡΙΑ εν δράσει...».

Η ομιλία εντάσσεται στο πλαίσιο του αφιερώματος με γενικό τίτλο «Ιστορικές αλήθειες και προβληματισμοί στο κατώφλι της επετείου των 200 χρόνων από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821», που πραγματοποιείται σε συνεργασία με τον Σύνδεσμο Επιστημόνων Πειραιώς (Σ.Ε.Π.).

Η ομιλία, πραγματοποιήθηκε χωρίς την συμμετοχή ακροατηρίου και μεταδόθηκε ζωντανά από το διαδίκτυο, μέσα από το κανάλι του «ΕΝΟΡΙΑ εν δράσει...» στο YouTube.

Παρακολουθήστε:

Τον ομιλητή παρουσίασε ο Πρόεδρος του Σ.Ε.Π. κ. Παναγιώτης Χαρατζόπουλος, Φυσικός Msc, MEd, ο οποίος τόνισε ότι δεν θα μπορούσε να λείπει από το αφιέρωμα στην επέτειο των 200 χρόνων, από την επανάσταση του 1821, ένα θέμα για την παιδεία, την Ορθοδοξία και τον ρόλο της Εκκλησίας.

Γεώργιος Καραμπελιάς

Ο ρόλος της Εκκλησίας υπήρξε, καθοριστικός για την εκπαίδευση των Ελλήνων, έως το 1821, σημείωσε στην αρχή της παρουσίας του, ο κ. Καραμπελιάς. Εξάλλου επειδή η αναγνώριση των όποιων δικαιωμάτων στους υπόδουλους Έλληνες, από τους Οθωμανούς, περιοριζόταν στα θρησκευτικά τους δικαιώματα, γι' αυτό η εθνική ταυτότητα και η εκπαίδευση των Ελλήνων θα ταυτιστεί με την Ορθοδοξία.

Πράγματι τα εκπαιδευτήρια σχεδόν πάντοτε φιλοξενούνταν στις εκκλησίες, στις μονές και σε προσαρτήματά τους. Ως προς τους διδάσκοντες, μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα, αλλά ακόμα και στις αρχές του 19ου, η πλειοψηφία τους, είναι κληρικοί.

«Η Εκκλησία συνιστά, σε όλη τη διαδρομή του υπόδουλου ελληνισμού, το αποκλειστικό εκπαιδευτικό όχημα ως προς τη βασική εκπαίδευση στην ελληνική γλώσσα και το σημαντικότερο για την ανώτερη.

Το ρόλο της Εκκλησίας σε όλα τα πεδία της εκπαίδευσης αναπαριστούν παραδειγματικά δύο μεγάλα τέκνα του ελληνισμού και της Ορθοδοξίας, ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός ο φωτιστής του λαού και ταυτόχρονα ο δάσκαλός του και σημαντικότερος φιλόσοφος του ελληνικού διαφωτισμού ο Ευγένιος Βούλγαρης».

Ο Άγιος Κοσμάς

Αναφέρθηκε πρώτα, ο κ. Καραμπελιάς, στην προσωπικότητα και το έργο του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού. Ο Άγιος Κοσμάς, γεννήθηκε πιθανότατα το 1714. Άρχισε να μαθαίνει γράμματα από την ηλικία των οκτώ ετών. Σε ώριμη ηλικία παρακολούθησε μαθήματα στην Αθωνιάδα, στο Άγιον Όρος, και παρακολούθησε και τον Ευγένιο Βούλγαρη.

Αφού χειροτονήθηκε ιερομόναχος στη Μονή Φιλοθέου, το 1760, μετέβη στην Κωνσταντινούπολη και έλαβε και την άδεια του πατριάρχη Σεραφείμ Β΄, που συντάχθηκε με τους επαναστάτες στα Ορλωφικά, να αρχίσει το κηρυγματικό του έργο.

Οι τεράστιες περιοδείες του, συνεχίστηκαν μέχρι το 1779, διέτρεξε δε, σπιθαμή προς σπιθαμή, μεγάλο μέρος της νησιωτικής και ηπειρωτικής Ελλάδας, με ιδιαίτερη έμφαση στη Νότια και Βόρεια Ήπειρο.

Μετά τα Ορλωφικά στα τέλη του 1774, επέστρεψε στην Πόλη. Εν συνεχεία, επέστρεψε στον Άθω, για να ξεκινήσει την τελευταία περιοδεία του. Κήρυξε αρχικά στα νησιά του Αιγαίου, στη Χαλκιδική και τη λοιπή Μακεδονία. Όπου προσπαθεί να πείσει τους δίγλωσσους βλαχόφωνους κατοίκους να χρησιμοποιούν αποκλειστικά τα ελληνικά, διδάσκει, στήνει σταυρούς, ιδρύει σχολεία.

«Ο Άγιος, στα τουλάχιστον δεκαπέντε χρόνια κηρύγματος, θα αναδειχθεί στον πρώτο εκπαιδευτικό αναμορφωτή του ελληνισμού, ξεκινώντας όχι «από τα πάνω» και τις ανώτερες σχολές αλλά από τα κάτω, από τη λαϊκή παιδεία. Πρόκειται για ένα κυριολεκτικά τιτάνιο έργο.

Τα δε σχολεία τα έβλεπε και σαν βάση για τον αλφαριθμητισμό των γονιών τους. Το άνοιγμα ενός σχολείου ενίσχυε τη θρησκευτική συνείδηση των Ελλήνων, και αποσοβούσε τους εξισλαμισμούς. Ήταν πράξη παιδείας και σωτηρίας του γένους».

Οι τελευταίες περιόδους του, ιδιαίτερα στην Ήπειρο και τα Επτάνησα, πήραν μορφή λαϊκού κινήματος και χιλιάδες άτομα τον ακολουθούσαν αδιάκοπα.

Το έργο του, δεν ευχαριστούσε καθόλου κάποιους άρχοντες και προεστούς οι οποίοι κάποτε θα επιχειρήσουν να τον κακοποιήσουν. Από την παρουσία και το κήρυγμα του Κοσμά θορυβούνται και οι Ενετοί, που δυσπιστούν.

Ο Πατροκοσμάς, το 1777, κήρυξε σε όλα τα χωριά της Κεφαλονιάς ακολουθούμενος από πολυάριθμα πλήθη 15.000 ατόμων, που τον ακολουθούσαν. Προφητεύει, κάνει θαύματα και στήνει παντού σταυρούς.

Στη Ζάκυνθο όμως, όπου έφθασε στις 11 Ιουλίου 1777, συνοδευμένος από μεγάλο πλήθος Κεφαλλονιτών με δέκα καΐκια γεμάτα, συνάντησε ισχυρή αντίδραση από τον αρχιεπίσκοπο Σωφρόνιο, τους άρχοντες και τους Εβραίους του νησιού που έκαναν ό,τι μπορούσαν για να απομακρυνθεί. Στις 13 Ιουλίου, έφθασε στην Κέρκυρα όπου ακολουθούμενος από ένα τεράστιο πλήθος, μίλησε στο Μαντούκι. Στρατιώτες και μπράβοι του επιτέθηκαν και οι χωρικοί φύλαξαν το σχισμένο και ματωμένο πουκάμισό του που βρίσκεται στον ναό του Αγίου Γεωργίου, στο εικονοστάσι του Αγίου Κοσμά. Εν τέλει οι Ενετοί τον έδιωξαν ενώ είχαν αποφασίσει να τον δολοφονήσουν με όργανο τον κερκυραίο κόμη Ανδρέα Μαμωνά που απέτυχε εξ αιτίας της παρουσίας του κόσμου.

«Η δράση και το κήρυγμα του Πατροκοσμά μεταβάλλονται σε ένα αναμορφωτικό και εθνικό κίνημα που συγκλονίζει κυριολεκτικά τις δυτικές και βορειοδυτικές εσχαιές του ελληνισμού. Καθώς οι εχθροί του πολλαπλασιάζονται αναφέρεται μόνο στο «ποθούμενον» της απελευθέρωσης.

Εν τέλει, ο Κουρτ πασάς του Βερατίου κινήθηκε εναντίον του μετά από τις διαμαρτυρίες των Εβραίων εμπόρων, που τον χρημάτισαν, αλλά και τις σχετικές ανησυχίες των μουσουλμάνων. Έτσι, ο Άγιος οδηγήθηκε στο μαρτύριο και τελείωσε τη ζωή του, ως άγιος και μάρτυρας».

Ευγένιος Βούλγαρης

Συνεχίζοντας με την παρουσίαση του Ευγένιου Βούλγαρη, ο κ. Καραμπελιάς σημείωσε πως οι Έλληνες διαφωτιστές του 18ου αιώνα προσπαθούσαν να συγκεράσουν την αρχαία ελληνική γραμματεία, την ορθόδοξη παράδοση και τη βυζαντινή φιλοσοφία με τη νεότερη δυτική σκέψη και επιχειρούσαν ένα συνθετικό εγχείρημα.

«Κορυφαίος εκφραστής αυτής της συνθετικής απόπειρας, κυριολεκτικά στον κολοφώνα του ελληνικού διαφωτισμού, στέκεται ο Ευγένιος Βούλγαρης με όλες τις

εκφάνσεις της ακάματης και μακρόχρονης δραστηριότητας του. Την εκπαιδευτική, τη θεολογική, τη φιλοσοφική, τη μεταφραστική, την πολιτική. Πάντως ο «κλεινός Ευγένιος», υπήρξε η πλέον εμβληματική μορφή του ελληνικού διαφωτισμού.»

Ο Ευγένιος Βούλγαρης, ήταν ευφυής, πολυμαθής, πολύγλωσσος και ταυτόχρονα ευσεβής, μια και νεότατος είχε εισέλθει στις τάξεις του κλήρου. Πολύ νέος 26 χρονών θα εγκαινιάσει το διδακτικό του έργο, από τα Ιωάννινα στη Μαρουτσαία Σχολή των Ιωαννίνων (1742), όπου δίδασκε φιλοσοφία και επιστήμες. Το 1746 θα ακολουθήσει η Κοζάνη, το 1750 και πάλι η Μαρουτσαία (1750-1752), η Αθωνιάδα Σχολή στο Άγιον Όρος (1753-58), τέλος η Πατριαρχική Ακαδημία (1759-1761).

Στη συνέχεια, (μετά το 1763), θα φύγει αρχικά για τη Μολδοβλαχία, και εν συνεχεία για τη Λειψία (1764-1771) και τη Χάλλη, τέλος για την Αγία Πετρούπολη και τη Ρωσία όπου θα μείνει μέχρι το τέλος της ζωής του και θα ανακηρυχθεί σε αρχιεπίσκοπο Χερσώνος.

Ακμή και παρακμή της Αθωνιάδας

Η απόπειρα της Αθωνιάδας, στο άβατο του Αγίου Όρους παρουσιάζει πάρα πολλές αναλογίες με τις προσπάθειες της οικονομικής ανάπτυξης του υπόδουλου ελληνισμού, μακριά από την παρουσία των Οθωμανών και των δυτικών, όπως συνέβαινε στην Ύδρα, το Γαλαξίδι, τα Ψαρρά, τα Αμπελάκια.

Όπως τόνισε ο κ. Καραμπελιάς, ο πατριάρχης Κύριλλος Ε΄, στα πλαίσια της σύγκρουσης του με τον καθολικισμό και τους Ιησουίτες, επιχείρησε να απαντήσει και στο εκπαιδευτικό μέτωπο, δημιουργώντας το 1748, μια σχολή που θα μπορούσε να εξελιχθεί σε οιονεί «Πανεπιστήμιο.» Τον Ιούλιο του 1753, μετακαλεί τον Ευγένιο, από τα Γιάννενα, να διδάξει.

Κατασκευάστηκε τριώροφο κτήριο, με αίθουσες διδασκαλίας, βιβλιοθήκη, μαγειρεία, ενδιαιτήματα των διδασκάλων και 170 δωμάτια για τους σπουδαστές, εμβαδού 2.500 τ.μ..

«Η Αθωνιάδα μεταβλήθηκε στη σημαντικότερη σχολή του ελληνικού κόσμου και στο απόγειό της, το 1758, έφθασε τους 200 μαθητές, στους δε μαθητές συναριθμούνταν οι Αθανάσιος Πάριος, Ιώσηπος Μοισιόδαξ, Κοσμάς Αιτωλός, κ.ά. Δηλαδή, ο επιφανέστερος των Κολλυβάδων, ο Πάριος, ένας σημαντικός διαφωτιστής, ο Μοισιόδαξ, και ο μεγαλύτερος διδάσκαλος του γένους!»

Η σχολή είχε εννέα τάξεις. Ο Ευγένιος, εκτός από τους αρχαίους Έλληνες και τους πατέρες της Εκκλησίας, διδάσκει και πολλά νεωτερικά κείμενα. Στόχος του δεν είναι τίποτε περισσότερο και τίποτε λιγότερο από την ανασύσταση της Ακαδημίας του Πλάτωνος.

Με τη δημιουργία της Αθωνιάδας στο άβατο του Αγίου Όρους, ο Κύριλλος και ο Ευγένιος δοκίμαζαν να μεταβάλουν την Εκκλησία σε φορέα του σύγχρονου πνεύματος, προκαλώντας μια πολιτιστική επανάσταση στον ελληνικό κόσμο αλλά και στο εσωτερικό του ορθόδοξου μοναχισμού.

Ο Βούλγαρης εξάλλου ήταν γνωστός για την εμμονή του στην παράδοση και τον πατριωτισμό. Όμως η εκθρόνιση του Κυρίλλου Ε΄ το 1757, θα σηματοδοτήσει και την απαρχή της κρίσης της Αθωνιάδας, ενώ εγκαινιάζεται και η κολυβαδική έριδα.

«Ένα τέτοιο εγχείρημα υπερέβαινε εν τέλει τις δυνατότητες της εποχής. Ευαγγελιζόταν τη διατύπωση μιας ολοκληρωμένης ελληνικής πρότασης για την πρόσληψη του σύγχρονου κόσμου, εγχείρημα για το οποίο ο ελληνισμός δεν διέθετε τις προϋποθέσεις κάτω από την μπότα των Οθωμανών.»

Παρά ταύτα, η προσπάθεια θα συνεχιστεί από τον πατριάρχη Σεραφείμ, που προσπαθεί να αναβαθμίσει την Πατριαρχική Ακαδημία στην Κωνσταντινούπολη, διορίζοντας, το 1760, τον Ευγένιο διδάσκαλο της φιλοσοφίας. Ωστόσο, ο Σεραφείμ θα εκθρονιστεί από τον σουλτάνο και θα κλείσει το φιλοσοφικό σχολείο στην Ακαδημία.

Πλέον το εγχείρημα του θα συνεχιστεί εκτός Ελλάδος. Το 1764 εγκαθίσταται στη Λειψία όπου θα πραγματοποιήσει μια σειρά εκδόσεων, ενώ το 1766 θα εγκαινιάσει τη σχέση του με τον Βολταίρο.

Η ελληνική Αναγέννηση, για να ολοκληρωθεί, όπως φάνηκε στην περίπτωση της Αθωνιάδας, προϋπέθετε την εθνική ανεξαρτησία, και αυτή θα αναζητήσει πλέον ο Ευγένιος, με την σύνδεση με τη Ρωσία και την Αικατερίνη. Η στροφή προς τη Ρωσία, φαινόταν αναπόφευκτη μέχρι και τη Φιλική Εταιρεία.

Ο Ευγένιος έφθασε στην Πετρούπολη το 1771, και σχεδόν αμέσως θα κυκλοφορήσει το ανώνυμο φυλλάδιο του «Στοχασμοί εις τους παρόντας κρισίμους καιρούς του οθωμανικού κράτους», στο οποίο καλεί τους Ευρωπαίους να πάψουν να στηρίζουν την ακεραιότητα της οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και να ενισχύσουν τους Έλληνες στη δημιουργία ενός ανεξάρτητου κράτους υπό ρωσική προστασία.

«Τέσσερα χρόνια μετά χειροτονείται, στη Μόσχα, αρχιεπίσκοπος Σλαβινίου και Χερσώνος ενώ το 1789 επιστρέφει στην Πετρούπολη όπου παραμένει μέχρι το τέλος της ζωής του ασχολούμενος, κυρίως, με θεολογικές μελέτες, εκδόσεις και μεταφράσεις κειμένων ενώ βέβαια παρακολουθεί στενά την πνευματική και ιδεολογική κίνηση του ελληνισμού, παρεμβαίνοντας με επιστολές και κείμενά του.

Στο τέλος της ζωής του αποσύρθηκε στο μοναστήρι του Αγίου Αλεξάνδρου

Νιέφσκι της Πετρούπολης όπου και πέθανε το 1806.»

Του Σταμάτη Μιχαλακόπουλου Ι. Ν. Ευαγγελιστρίας Πειραιώς